

Nemzeti Színház-konstrukciók az intézményvezetői pályázatokban

MÁTYÁS VIKTÓRIA

Szűk két évtizeddel ezelőtt a magyar színháztörténetnek lezárult egy több mint százhatvan éves korszaka, amikor 2002. március 15-én a Soroksári úton átadták a Nemzeti Színház első állandó épületét. Egészen odáig a Nemzeti Színház egyik ideiglenes helyéről költözött a másikkra, mert bár hosszas viták szóltak a fontosságáról, szerepéről és elhelyezéséről, mégsem sikerült megállapodni a felépítéséről. Az állandó épület tehát kétségkívül jelentős mérföldkő a Nemzeti Színház történetében. De érdemes körbejárni a kérdést, hogy az említett mérföldkő jelent-e bármiféle változást a Nemzeti Színház funkcióját illetően. Vajon az új Nemzeti Színházhoz társult egy új vagy legalább átgondolt és stabil lábakon álló Nemzeti Színház-konstrukció is, vagy csak annak a görcsös politikai és társadalmi elvárásnak tettünk eleget, hogy az ország rendelkezzen egy saját, állandó Nemzeti Színházzal? Mitől *nemzeti* a mi Nemzeti Színházunk? Miben különbözik más kőszínházaktól? Vagy miben különbözik azoktól a kőszínházaktól, amelyek szintén nevükben viselik a *nemzeti* jelzőt? Az új Nemzeti Színház volt és jelenlegi igazgatóinak pályázatait – plusz egy máig vitákat generáló rendhagyó pályázati anyagot – elemezve próbálok választ adni a kérdésre, hogy született-e az elmúlt 18 évben olyan valid és korszerű elképzelés, amely valóban specifikálja a Nemzeti Színház feladatait. E mellett vagy éppen ennek hiányában, a pályázatok tartalmi elemeit összevetve kirajzolódhat, hogy mik azok a visszatérő, stabil elképzelések, amelyek állandó jelenlétük miatt a Nemzeti specifikumainak tekinthetők – ha valóban azok, és ha vannak ilyenek egyáltalán. Ezt megelőzően azonban kitérek a Nemzeti Színház történe-

tének kezdete óta jelen levő politikai meghatározottságra, illetve az ezredforduló éveinek elméleti vitáiban megjelenő különféle véleményekre és Nemzeti Színház-konstrukciókra.

A Nemzeti Színház politikai meghatározottsága

A Nemzeti Színház mindig is multifunkcionális szerepet töltött be a közéletben: egyszerre látott el politikai, kulturális, társadalmi és morális feladatokat, szorosan összekapcsolódva a nemzeti identitással és a nemzet túlélésének gondolatával. Főként akkor kapott különös szerepet a nemzeti egység reprezentálásában, amikor veszélyben forgott az ország függetlensége, tehát erősíteni kellett az összetartozást, a nemzeti identitást. „Így a mindenkori magyar Nemzeti Színház léte szorosan összefonódik a nemzeti politikával, a nemzeti kultúrával és a nemzeti identitással.”¹ Továbbá a már felépült színház első évtizedében nyilvánvalóvá vált, hogy önerőből nem tudja fenntartani magát, csak egyre nagyobb állami segítséggel, így anyagi biztonsága végett politikai intézményként, politikai célokért is működött.² De az erős politikai meghatározottság talán legfőbb oka, hogy a színház, különösen a nemzeti színház (mint olyan) a polgári nyilvánosság egyik alapvető platformja, a nyilvánosság birtoklásának igénye pedig szorosan összekapcsolódik a hata-

¹ IMRE Zoltán, *A nemzet színpadra állítása* (Budapest: Ráció Kiadó, 2013), 33.

² KERÉNYI Ferenc, „A nemzeti romantika színháza (1837–1849)”, in *A Nemzeti Színház 150 éve*, szerk. HOFFER Miklós et al. (Budapest: Gondolat, 1987), 15.

lommal, hiszen a színház olyan intézmény, amelyen keresztül a mindenkori hatalom eljuttathatja ideológiáját és nemzetfelfogását a nyilvánosságba.³ A nemzetfogalmat minden történelmi korszak újradefiniálta a saját elképzeléseihez igazítva, majd a politika saját támogatottságának növelésére kisajátította.

A rendszerváltást követő időszakban a nemzet „nyíltan politikai önérték lett”, és tökévé vált a társadalmi támogatottságért vívott harcban. Múltértelmező és csoportkohéziós tulajdonságai felerősödtek, és a politikai önmeghatározások origójává vált.⁴ Az 1998-as kormányváltással előtérbe került a nemzeti tematika, összefonódott a kívánatosnak tartott politikai gyakorlattal, és a nemzeti értékek képviselőjére tartott jogosultsággal. A politikai diskurzusban kialakították a nemzeti és nemzetellenes jelzőket, amelyekkel mind a politikában, mind a társadalomban erős választóvonalat húztak.⁵ Ebben a nemzeti tematikát preferáló gyakorlatban kapott helyet az új Nemzeti Színház felépítése, és a korábbi kormányzat által megkezdett építkezés leállítása. Ahogy a nemzetfogalmat, úgy a 2002-es választások előtt megnyitott új Nemzeti Színházat is politikai célok szolgálatába kívánták állítani.

Koltai Tamás szavaival, „a mi Nemzeti Színházunk gyakrabban volt nemzeti, mint színház”,⁶ mert időről időre a nemzeti jelző került előtérbe a színházzal szemben. Koltai úgy véli, a legnagyobb probléma, hogy Magyarországon a Nemzeti Színház-ügyből politikai, és nem szakmai kérdést csinálnak. Már 1994-ben felhívta arra a figyelmet, hogy a magyar kultúrkormányzatnak be kellene látnia, hogy a politikai érdekeltség helyett a színházművészet, tágabban a nemzeti kultúra hosszabb távú érdekeit kellene előtérbe

helyeznie. A jövő Nemzeti Színházának megalkotásához politikai, társadalmi és szakmai konszenzusra lenne szükség. A Nemzeti Színház-konstrukciót és a színház felépítését pártsemleges feladatként kellene kezelni, és úgy is fontosnak tartani, hogy esetleg már egy új kormányzat fejezi be.⁷ A Nemzeti Színház felépítése körüli fordulatok azonban azt mutatják, hogy a Nemzeti továbbra is a szakma elvárásaitól, elképzeléseitől teljesen függetlenül, politikai érdekek eszközeként funkcionál. Hosszú várakozás után 1998-ban az Erzsébet téren megtörtént az új Nemzeti alapkövének letétele, és a tervek szerint 2000-re fel is épült volna a színház. A közben végbement kormányváltás után azonban az új kormány az építkezés leállításával kifejezte, hogy nem kíván közösséget vállalni politikai ellenfeleivel, és az új Nemzeti felépítését saját nemzetfelfogása alapján, kizárólag a saját érdemének szeretné elkönyvelni. Ennek magvalósulása a hatalom erősítését szolgálhatta. A tervezéskor és az építéskor ezért vált a megnyitás dátuma elsődleges prioritássá, sok tekintetben a szakmaiságot teljesen háttérbe szorítva. A 2002. március 15-én, egy hónappal a választások előtt megnyitott színház a millenniumi események kontextusában elsősorban kampánycélokat testesített meg, s így a nyitóelőadás is átpolitizálódott.⁸

2002-ben több színházi szakember nyilatkozatában⁹ megjelent, hogy a szakma nem tud mit kezdeni a *nemzeti* jelzővel, mert az színházzal szemmel nem értelmezhető, azt a politika ragasztotta rá. Ebből a nemzeti jelzőből következik az is, hogy a politika folyamatosan beleszól a működésébe, a színház folyton átpolitizálódik. Sokan úgy vélték, hogy szakmai célokért nem is érdemes belevágni a Nemzeti vezetésébe, mert az szorosan a politika alá rendelődik. Azt is félőnek

³ IMRE, *A nemzet...*, 19.

⁴ IMRE, *A nemzet...*, 231.

⁵ IMRE, *A nemzet...*, 233–236.

⁶ KOLTAI Tamás, *Nemzeti történet, avagy színház a cethal hátán*, (Budapest: BIP, 2002), 17.

⁷ KOLTAI, *Nemzeti történet...*, 34.

⁸ IMRE, *A nemzet...*, 264–265.

⁹ CSÁKI Judit, „Döntés előtt”, *Színház* 35, 10. sz. (2002): 25–33.

találták, hogy minden szakmaiság ellenére az igazgatók mandátuma csak választástól választásig tarthat, hiszen a Nemzeti történetében igazgatók sorát vádolták meg a nemzetellenesség fogalmával.¹⁰ Tehát az új igazgatónak is fel kell készülnie arra, hogy amellett, hogy a Nemzetit az ország elsőszámú színházává kell emelnie, folyamatosan szem előtt kell tartania a politikai megfelelés kényszerét. Az új Nemzetit is jól láthatóan a politikai érdek hozta létre, pedig ahhoz, hogy valóban létrejöjjön a Nemzeti Színház, és az valóban színházként, sőt minőségi színházként tudjon működni, szakmai alapokra kell helyezni az intézményt érintő kérdéseket.

*Nemzeti Színház-konstrukciók
az ezredforduló éveiben*

Bár a nemzeti színházi eszményre vonatkozóan nem született kollektív politikai-társadalmi-szakmai megállapodás, egyéni szinten több szakmabeli is megfogalmazta az elképzeléseit. A definíció tisztázását sürgető Koltai Tamás szerint sokan még ma is a reformkori pátosz és a nagy nemzeti sorskérdések letéteményeseként képzelik el a Nemzetit, ám ettől el kellene rugaszkodni, mert más körülmények között élünk, mint a nemzetállamok idején: „most minden színházat az állam tart fenn, minden színház műsorpolitikáját ugyanaz az ideológia határozza meg, tehát minden színház nemzeti színház”.¹¹ Sándor Iván is hasonlóan indította a Nemzetiről szóló gondolatmenetét: a Nemzeti a magyar színházi kultúrában jelentette már azt, hogy magyar klasszikusokat játszik, hogy világirodalmi klasszikusokat játszik, hogy új magyar drámát játszik, hogy neki van a legjobb rendező-vagy színészgárdája, „viszont ma már mindenki játszik mindent, és nem lehet ilyen ren-

dező vagy színészgárdát összeválogatni”.¹² A kérdés tisztázására, hogy miben lehet más a Nemzeti Színház, mint a többi kőszínház vagy mint a többi nemzeti státuszú intézmény, Koltai többször is vállalkozott. 1995-ben határozottan a befogadó jelleg mellett érvelt. Úgy fogalmaz:

„a közeljövő Nemzeti Színházának legfőbb egy csekély létszámú, ütőképes állandó társulatból kell állnia, mely önálló produkciókat csak korlátozottan hoz létre, azt viszont elismerten legkiválóbb színházművészek meghívásával, illetve részvételével. Emellett a legtágabb értelemben vett és legtoleránsabb befogadó színházként működik, ország-világ előtt nyitottan, műfaji, működéstani és minden egyéb megkülönböztetés nélkül válogatva a hivatásos és alternatív produkciók közül, ügyelve a változatosságra, a polemikus, tehát vitát kiváltó esztétikai értékre és a vitathatatlan minőségre”.¹³

Ezen túl kísérő programokat, fesztiválokat, találkozókat, műhelyeket szervez, kiállításoknak ad otthont, elméleti szövegeket publikál és klasszikusok újrafordítását kezdeményezi, finanszírozza a kiadásukat, és még számtalan módon hozzájárul a kulturális élet fellendítéséhez. A befogadó színházi működésre vonatkozó elgondolást azért fontos hangsúlyozni, mert 2007-ben lesz olyan igazgatói pályázat, amely ily módon kívánja átformálni a Nemzeti működését.

2002-ben, az új Nemzeti Színház megnyitásakor és az igazgatói pályázat kiírásakor számos színházi alkotó és elméleti szakem-

¹⁰ KOLTAI, *Nemzeti történet...*, 32.

¹¹ KOLTAI, *Nemzeti történet...*, 18–19.

¹² VÁRADI Júlia, „Nemzeti? Színház?”, *Mozgó Világ* 28, 11. sz. (2002): 21–35. hozzáférés: 2020.04.10., <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00033/05Vardi.html>

¹³ KOLTAI, *Nemzeti történet...*, 39.

ber nyilatkozott a Nemzeti feladataival kapcsolatban. Schilling Árpád – aki 2002-ben pályázott a színház élére, majd a politikai nyomás érzékelése miatt visszavonta –, szintén a befogadó funkció köré építette elképzelését. Úgy vélte, a Nemzetinek nyitottnak kell lennie mindenre, és saját tárhelyeit, műhelyeit, anyagait is nyitottá kell tennie az emberek előtt: „az archaikus Nemzeti-konceptióval, szerintünk, ma már nincs mit kezdeni. A Nemzetinek ma nemzetközinek kell lennie.”¹⁴ Ascher Tamás is – aki még az Erzsébet téri Nemzeti Színházra pályázott Babarczy Lászlóval – azt a megközelítést tartotta reálisnak, hogy a Nemzeti „gyűjtőhelye és serkentője, inspirálója legyen mindenféle új kezdeményezésnek”.¹⁵ Ő is támogatna tehát egy olyan Nemzetit, amely társulat nélkül működik, és vendéglőadásokkal tölti ki a műsorát. De e tekintetben nincs egyetértés a szakmán belül, mert például Bálint András továbbra is társulattal rendelkező repertoárszínházként képzelte volna el a Nemzetit, Jordán Tamás pedig ötvözni kívánta az elképzeléseket.¹⁶

Zsámbéki Gábor azt a kérdést veti fel, hogyan tudna egy Nemzeti Színház segíteni a magyar színházi élet gondjain. Az ideiglenes helyén játszó Nemzeti színvonal a lecsökkent, a magyar színházi élet problémákkal küzd, és Zsámbéki szerint „fenyegeti a kommercializálódás, az elmocsarasodás”.¹⁷ De úgy véli, hogy az európai színházi helyzetet és más Nemzeti Színházak színvonalát figyelembe véve egy Nemzeti Színház nem tud választ adni ezekre a szakmai problémákra. Viszont erősen érezhető a vágy, hogy egy olyan új színház jöjjön létre, amely új lendületet tud adni az egész színházi életnek. Nem azt az űrt érzik tátongónak a szakmabeliek, hogy nincs *nemzeti* színházunk, hanem hogy nincs

egy olyan nyitott szellemiségű, érvényes hely, amely serkentőleg hat a színvonalában megrekedt színházi szakmára. Mácsai Pál szerint pedig abból a költségvetésből, amely a Nemzetinek jut, az egész magyar színjátszást fejleszteni kellene.¹⁸

A Nemzeti Színház-kérdés, de főként a kiemelt költségvetése heves vitákat váltott ki a színházi közegben. Egy 2002-es rádióbeszélgetés alkalmával például két akkori pályázó, Székhelyi József és Márta István felháborodva hagyták el a stúdiót, miután Koltai Tamás ellenérzését fejezte ki a színházi szakma megalkuvása miatt. Szerinte ugyanis – az akkor már a Soroksári úton álló épület – nem nevezhető színháznak, mert az épület nem alkalmas arra, hogy 21. századi színvonalú színházat játszanak benne. Tehát „ebbe a színházba az emberek elsősorban azért mennek be – színházi emberekről beszélek –, mert olyan óriási a költségvetése, hogy ennek nem lehet ellenállni. Ez egy rendkívül jó megélhetést, és a megélhetésen kívül sok mindent jelent, és fog adni azoknak az embereknek, akik itt dolgoznak”.¹⁹ Márta úgy érezte, ezzel a kijelentéssel őt és az egész színházi szakmát is ámulással vádolják, és Székhelyivel elrohant. Ebből is érezhető, hogy milyen pattanásig feszült hangulat uralkodott a szakmában az új Nemzeti megnyitása, az épület adottságai, a pályáztatás, a költségvetés és egyáltalán a Nemzeti Színház feladatai kapcsán. Sándor Iván szerint a legnagyobb probléma, hogy a Nemzetiről szóló vitákban mindig a politika, az épület problémái és a pénz közötti összefüggés keresése zajlik, ám pusztán ezek alapján nem lehet közelebb kerülni a kérdés megoldásához. Szerinte a magyar színházi élet évszázados adósságaival kellene szembenézni, és ennek hiánya érzékelhető mind a benyújtott

¹⁴ CSÁKI, *Döntés előtt...*, 31–32.

¹⁵ CSÁKI, *Döntés előtt...*, 25–26.

¹⁶ CSÁKI, *Döntés előtt...*, 26–29.

¹⁷ CSÁKI, *Döntés előtt...*, 33.

¹⁸ CSÁKI, *Döntés előtt...*, 29–30.

¹⁹ VÁRADI, „Nemzeti? Színház?...”

pályázatokban, mind a színházról szóló vitákban.²⁰

Az igazgatónak tehát nagyon komoly nehézségeket és ellenérzéseket kell leküzdenie az új Nemzeti Színház elindításához, szellemiségének megalapozásához, és valószínűleg a politikai játszmákban is helyt kell állnia. A heves viták és vélemények ellenére továbbra sem érezhető, hogy egy szakmailag egységes, elfogadott Nemzeti Színház-eszmény megfogalmazásával indulna az új Nemzeti története, de egy szilárd elképzeléssel, határozott egyéni ízléssel rendelkező igazgató még létrehozhat hiteles színházat, amennyiben „minőséget teremt, és közönséget vonz”.²¹

Jordán Tamás – A HELY

A megnyitott színház élére a kultuszminiszter először Huszti Pétert, majd a lemondása után Bosnyák Miklóst nevezte ki. Jordán Tamás volt az első igazgató, aki pályázatát útján nyerte el a vezetői posztot. Pályázata alapján egyértelmű, hogy a Nemzeti Színházzal kapcsolatos tervei szorosan kötődnek a szakmai múltjához. Jordán a hatvanas években az Egyetemi Színpadon, majd az Universitas Együttesben kezdte a pályáját amatőr színészként. Bár mérnökhallgató volt, itt töltötte az egyetemista éveit, és életének, színházi munkásságának legmeghatározóbb időszakaként emlegeti az Együttessel töltött időszakot. Pályázatát is úgy kezdi: „Az Egyetemi Színpad az oka mindennek. A hatvanas évek Universitas Együttese. Számtalan értelmiségi karrier bölcsője. Ma már meglett, rangos művészek, neves közéleti szereplők origója. A negyven évvel ezelőtti HELY. Életformát jelentett, a személyiség alakulásához adott zsinórmértéket. Önmagunk és a világ dolgai iránti felelősségre tanított.”²² A pályá-

zatában ez a nagybetűs HELY tehát végig egyenlő az itteni közeggel. A Nemzeti igazgatásával egy (újabb) lehetőséget látott arra, hogy rekonstruálja azt a HELY-et ahová visszavágyott egész addigi pályafutása alatt. Mint írja: „Amikor a Nemzeti Színházra pályázom, arra vállalkozom, hogy létrehozom nagy léptékben azt, amit néhányszor kicsiben sikerült megvalósítani.”²³ Tehát Jordán Tamás Nemzeti Színház-elképzelésének origója egy olyan elvesztett közeg rekonstrukciója, amely szellemiségében az egész nemzet számára olyan meghatározó bázissá válhat, mint az Universitas volt a hatvanas években a köré gyűlők számára: amely mértéket ad és felelősségre tanít. Viszont azonnal felmerülhet a kérdés, hogy ez az elgondolás mennyire kötődik speciálisan a Nemzetihez. Vajon Jordán konstrukciója valóban a Nemzeti köré épül, vagy az csak egy lehetőség, egy *épület* volt, hogy egy régi elképzelés megvalósuljon?

Jordán célja egy olyan Nemzeti létrehozása, amely a magyar szellemi élet vezető intézményévé válik. A kulturális élet szereplőinek találkozóhelyeként képzelem el, a nap bármely szakában, amely lehetőséget teremt arra, hogy az ott zajló szellemi eszmecserék új folyamatokat indítsanak el a kulturális életben. Ez az *agora* jelleg kiemelt részét képezi a konstrukciónak. Ahhoz viszont, hogy e hivatását a Nemzeti betölthesse, feltétlenül szükséges a közvélemény által az épület (és/vagy a Nemzeti) iránt táplált ellenérzést néhány éven belül leküzdeni.

A magyar színházi élet megújítása, felfrissítése miatt Jordán olyan fiatal rendezőkkel szeretne együtt dolgozni, akik a hagyományok tisztelete mellett merész és új utakat keresnek. Egyedülálló az elemzett pályázatok között, hogy kizárólag magyar műveket terveznek játszani. Olyan kísérleti jellegű

²⁰ VÁRADI, „Nemzeti? Színház?...”

²¹ KOLTAI, *Nemzeti történet...*, 37.

²² JORDÁN Tamás, *Igazgatói pályázat*, hozzáférés: 2020.03.04.,

http://www.terasz.hu/main.php?id=egyeb&age=cikk&cikk_id=2123

²³ JORDÁN, *Igazgatói pályázat...*

előadások is készülnének, amelyek kifejezetten arra irányulnának, hogy feltérképezzék a Nemzeti fejlett színpadtechnikáját, és az első teljes évad nyitóelőadása már erre épülne, egy olyan gyerekelőadáson keresztül, amely maximálisan kihasználva a színház által nyújtott technikai lehetőségeket, a lenyűgözésre, a meghökkentésre, szülő és gyermek elkápráztatására törekedne. A színház gyerekelőadással történő megnyitását Jordán hangsúlyos üzenetnek szánja, tekintve, hogy a gyerekek megnyerésével megalapozhatják a Nemzeti értő közönségbázisát.

A Nemzetiben létrehozott előadásokon túl a vidéki és határon túli színházak fontosabb alkotásait havi rendszerességgel, programszerűen műsorra tűznék. Ilyenkor más-más vidéki város kapna lehetőséget a fővárosi bemutatkozásra, ahol bármilyen művészeti produkcióval képviseltetheti magát az adott régió. Ezzel valóban az egész országot felölelő kulturális körkép létrehozására nyílna lehetőség, hiszen nem zárja ki a színházzal nem rendelkező települések, régiók megmutatkozását. Ezen túl Megyejárás néven olyan, mind a 19 megyére kiterjedő akciót szerveznének, amellyel minden hónapban lehetőséget biztosítanának egy megyének a Nemzeti egy előadásának megtekintésére. Mindezt szervezett utaztatással és kedvezményes jegyekkel, hogy bármely településen, bármilyen anyagi körülmények között élőknek lehetőséget biztosítson az „ország színházának” meglátogatására. Az utaztatást olyan nagyszabású módon képzelel el, hogy szinte háztól házig szállítják a nézőket különvonatok és -buszok indításával. Talán ennek a vidékkel való szoros kapcsolatnak a kialakítása az egyik legmarkánsabb gondolat, amely a Nemzeti specifikus feladatának tekinthető. A színpadon is reprezentálni kívánja a nemzetet, és a nézőtérén is szeretne minden érdeklődőnek helyet biztosítani, hogy valóban az egész országot képviselni tudja.

A pályázatban két okból is nagyobb tematikus rész szerveződik az épület köré. Egy-

részt a hatékony működéshez elengedhetetlennek tűnt az épület híresen rossz láthatósági és hallhatósági adottságainak az orvoslása, de ez csak a fenntartó anyagi hozzájárulásával lenne elképzelhető. Másrészt Jordán Tamás úgy érezte, elképzelése magjához – miszerint a Nemzeti legyen találkozóhely – hiányzik az új épületből egy olyan közönségforgalmi tér, ahol az agora-funkció megvalósulhatna. Erre nem alkalmasak az új Nemzeti Színház terei, így Jordán egy nagyszabású építészeti beruházás szükségességét helyezi kilátásba. Ennek a helynek a megépülése nélkül a Jordán által elképzelt Nemzeti nem válhat azzá, aminek eltervezte. Ezen a ponton úgy érezhetjük, hogy a Jordán által elképzelt Nemzeti nagyon bizonytalan lábakon áll, mert ekkor szembesülünk azzal, hogy nincs hol megvalósuljon mindaz, amit eddig élénk tárt, mint központi gondolatot, mint az elképzelés lelkét. Nem a Nemzetire lett szabva, hanem a Nemzetit kellene ráigazítani az elképzelésre.

Jordán Tamás az igazgatói ciklusának végén egy interjúban elmondja, hogy nem sikerült megvalósítani a pályázatban leírt terveket.²⁴ Ennek az oka, hogy a terv kiindulópontja és legmarkánsabb eleme ahhoz a nagy volumenű építészeti beruházáshoz kötődik, ami iránt senki nem vállalt garanciát. És mivel nem jött létre az az agorának kialakított tér, amelyet a pályázó megálmodott, nem jöhetett létre semmi az elképzelés azon részéből, amely erre épült volna. Az interjú alapján azt érezhetjük, hogy a tervek meghíúsulása után minden ment a maga útján, koordinálatlanul, ad hoc jelleggel. Más elképze-

²⁴ CSÁKI Judit, „»Én nem változtam« – Jordán Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója”, *Magyar Narancs* 19, 51. sz. (2007), hozzáférés: 2020.03.06., https://magyarnarancs.hu/szinhaz2/en_nem_valtoztam_-_jordan_tamas_a_nemzeti_szinhaz_igazgatoja-68082

léseket is megakasztott a gyakorlat: idő-, hely- és munkaerőhiány miatt nem sikerült összehangolni a nagyszámú kísérőprogramokat a színházi működéssel. A konstrukció egyik markáns eleme, a Megyejárás megvalósult ugyan, de milliós költségei miatt csak egyszeri jelleggel. Az interjú olvasásakor érződik, hogy minden kérdésből sugárzik az elégedetlenség a Nemzeti és a vezetése iránt, egyrészt azért, mert az igazgató nem váltotta be a pályázatban vázolt tervek javarészét, másrészt, mert öt évvel a színház megnyitása után még mindig nem körvonalazódott a Nemzeti helye és szerepe a magyar színházi életben. Bár az épület elkészült, a Nemzeti körül tátongó úr továbbra sem szűnt meg, hiszen maga a színház még nem állt rá egy biztos pályára.

Alföldi Róbert

Nyitottság, tolerancia, kíváncsiság

Alföldi Róbert a pályázata nyitányaként éppen erre a Nemzeti körül kialakult bizonytalan helyzetre hívja fel a figyelmet: „az épület áll, de sem a szakma, sem a közönség nem érzi úgy, hogy valósággá vált volna a némileg romantikus »nemzeti színházi eszmény«.”²⁵ Azonban szerinte már nem a 19. században felállított elvárások alapján kellene gondolkodnunk a Nemzeti Színházról, hanem egy 21. századi demokratikus, szabad, európai országban kellene meghatározni a jelentését. Alföldi Róbert pályázata átgondolt és komplex képet fest a Nemzeti Színház működéséről és feladatairól. Abból a kérdésből indul ki, hogy mit jelenthet az adott korban egy Nemzeti Színház, ez alapján milyen sajátos funkciókat kell ellátnia más színházakkal szemben. Elsődlegesen nem ahhoz a klasszikus elképzeléshez nyúl vissza, amely a ma-

gyar nyelv és a magyar hagyományok ápolásában látja a Nemzeti feladatait, mert úgy véli, ez minden magyar nyelvű színháznak ugyanúgy a feladatai közé tartozik. Inkább – Jordánhoz hasonlóan – egy olyan szellemi vezető szerepben érzi a specialitását, amely azzal szolgálja a nemzet érdekeit, hogy segíti a nézőket a világban való eligazodásban, és hozzájárul saját értékrendjük kialakulásához. Egy olyan új Európában, amely már nem a nemzetállamokra épít, mind az országnak, mind a polgároknak ki kell alakítania egy újfajta gondolkodásmódot, egy új nemzeti identitást. Alföldi egyszerre gondolkodik magyar és európai kontextusban a Nemzetről. Elrugaszkodik attól, hogy a magyar hagyományok ápolásán keresztül a nemzeti egységet reprezentálja a színpadon, ehelyett segítenie kell a nemzetnek európaiként újradefiniálnia önmagát. Ennek az új értékrendnek a kialakításában vállalna szerepet a kultúra segítségével a Nemzeti, s e célból igyekszik felvenni a lépést a kortárs európai trendekkel, de tiszteletben tartja a magyar hagyományokat is. Mert „ha a magyar színház hagyományos értékei mellett folyamatosan jelen van a világszínházi, európai színházi gondolkodás, akkor könnyebben és hatékonyabban tudnánk válaszokat találni arra, hogyan tud ma a színház a valóságról beszélni”.²⁶ Alföldi elképzelései alapján szoros kölcsönhatásban van a nemzetközi kortárs irányzatok követése a nemzetet érintő kérdésekkel, mert más kultúrákat és más értékeket megismerve könnyebben ráláthatunk saját helyzetünkre. Ezért a látszat ellenére a más nemzetek kultúrája iránti nyitottság nem a magyar hagyományok megtagadását, mellőzését jelent, hanem inspiráló közeget kíván teremteni a magyar kultúra felfrissítése számára.

Alföldi a teljes műsorterv kialakításánál figyelembe kívánja venni az előző vezetés által létrehozott előadásokat. Kiemelt figyelmet fordítanak az új nézők megnyerésére

²⁵ ALFÖLDI RÓBERT, *Nemzeti Színház vezérigazgatói pályázata*, (2007), hozzáférés: 2020.03.07., https://nemzetiszinhas.hu/uploads/images/Alföldi_Robert_palyazata.pdf

²⁶ ALFÖLDI, *Nemzeti Színház...*, 2.

és a közönségnevelésre. A régi közönséget fel kell készíteni az irányváltásra, hogy ne érje váratlanul őket, ha valami újszerűt látnak, és véletlenül se érezzék kirekesztve magukat. Megmaradna a Jordán által kiemelten fontosnak tartott gyerekelőadások jelenléte a Nemzetiben, mert ő is támogatja azt a folyamatot, hogy a színházba járó gyerekekből nő majd ki a következő értő és színházszerető közönségbázis.

Mivel a konstrukció alapvetően a nemzetet érintő kérdésekre épít, az azt körülvevő viszonyrendszer és a társadalmat foglalkoztató kérdések változásával a színház feladatai is módosulhatnak. Tehát a Nemzeti Színháznak folyamatosan követnie kell a nemzet igényeit, fel kell ismernie az aktuális problémákat, a valóság színpadon történő minél pontosabb reprezentálása érdekében folyamatosan tisztában kell lennie a politikai, társadalmi események különféle nézőpontjaival. Alföldi igazgatói ciklusának végére sok változás ment végbe mind a Nemzeti Színház, mind az országon belüli viszonyok tekintetében, így az igazgatói szék megtartásáért szóló pályázatban²⁷ már egészen más problémákkal kellett szembesülnie és szembesítenie a színháznak. Míg az első pályázatban kiemelt szerephez jutott az európai nyitás, amelyen keresztül a saját problémáinkhoz is másképpen viszonyulhatunk, 2012-re az országon belüli események jutottak vezető szerephez – megtartva az előző pályázat alapelveit. Főként politikai értelemben ismét kiemelt fogalommá vált a *nemzet*, amely sok konszenzus nélküli vita gócpontját képezte. Ironikus módon épp „a nemzet fogalma szakítja ketté magát a nemzetet”²⁸ – fogalmaz Alföldi 2012-es pályázata bevezetőjében. Egy olyan időszakban, amikor kiemelt fontossá-

gúvá válik a nemzetfogalom, és ismét létrejön a nemzeti-nemzetietlen ellentétpár, a Nemzeti Színháznak nagyon erős konstrukcióval kell rendelkeznie saját definiálásához.

A Nemzeti Színház vezetőjeként Alföldi kötelességének érzi, hogy reflektáljon a nemzet indulatokkal teli és tisztázatlan állapotára. Úgy érzi, komolyan véve a Nemzeti Színház feladatát, olyan előadásokat kell létrehozni, amelyek a valóságról szólnak, nem kerülnek meg annak semmilyen szegmensét, nem adnak a nézők kezébe kész álláspontokat, nem válaszolják meg helyettük a feltett kérdéseket, hanem nyitottságra, érzékenységre nevelnek, hogy tájékozott emberekként ki-ki maga formáljon véleményt. Annak reményében kínálják fel a Színház közös gondolkodásra a vitás témákat, hogy felelős emberekként felismerjük: egymást tisztelve és meghallgatva, közösen van lehetőség a társadalmat szétfeszítő kérdések elemzésére, nemzeti történelmünk traumatizált eseményeinek feldolgozására. Ez esetben a cél nem pusztán a múlt, a közös emlékek felelevenítése, hanem azoknak a kollektív mechanizmusoknak a megismerése, amelyekről nem szabad megfeledkeznünk. Ennek érdekében fontos arra is reflektálnunk, hogy hányféle indíttatásból fordulhatunk a múlt felé, illetve, hogy szembesülünk-e az emlékezést kiváltó motivációink okaival.²⁹

Alföldi Róbert az elmúlt öt év legnagyobb sikerének azt a Nemzeti körül kialakult nézői bázist tartja, akik valóban befogadó és kíváncsi látogatókként vannak jelen a színház életében. Megvalósult az a szándék, hogy a Nemzeti széles nézői réteggel rendelkezzen, akik azon túl, hogy nagy érdeklődéssel kísérik a Nemzeti előadásait, valódi közösséggé kovácsolódtak. Célt értek a fiatal korosztálynak szánt előadások, és megtalálta a bázisát az a színházi nyelv, amely gondolkodásra inspirál, többféle világszemléletet közvetít

²⁷ ALFÖLDI Róbert, *A Nemzeti Színház Kiemelkedően Közhasznú Nonprofit Zrt. vezérigazgatói pályázata*, kézirat (2012).

²⁸ ALFÖLDI, *A Nemzeti Színház Kiemelkedően Közhasznú...*, 6.

²⁹ Kiss Gabriella, *A magyar színházi hagyomány nevető arca* (Budapest: Balassi, 2011), 21.

és társadalmi érzékenységet tükröz. Tehát a folytatás során is arra törekednének, hogy olyan produkciók szülessenek, amelyek érvényes problémákkal, kérdésfelvetésekkel tudják felkelteni minél szélesebb rétegek érdeklődését. A Nemzetinek ugyanis minden nézői réteget szolgálnia kell. Megvalósításra vár az a terv is, hogy létrehozzanak egy nemzetközi színházi fesztivált, ahol a más kultúrákra nyitott magyar nézők izgalmas új formákkal, más műfajokkal, de magas művészi értékkel dolgozó külföldi előadásokat láthatnának. Ennek létrehozására az elmúlt évadokban a színház alacsony költségvetése miatt nem volt lehetőség, és nyertes pályázat esetén is csak szponzorokkal, támogatókkal vagy célzott támogatással lehetne megvalósítani.

Alföldi az igazgatása alatt valóban az ország egyik legkiemelkedőbb, legbátrabb és leginspirálóbb színházi műhelyét hozta létre. Ciklusának végére sokan úgy érezhették, megszűnni látszik az űr, amely a Nemzeti körül tátongott mind az új épület megnyitásáig, mind utána. Imre Zoltán szerint olyan Nemzeti-koncepció jött létre, amely figyelembe vette a színház történetét, hagyományait és identitásképző szerepét, de átgondolta, hogyan lehet mindezt frissességgel ápolni és tartalommal feltölteni.³⁰ Szerinte viszont nem sikerült maradéktalanul megvalósítani az Alföldi pályázatában jelzett együttműködést a különböző területekkel, intézményekkel, s ennek következtében a Nemzeti nem válhatott az ország első számú kulturális centrumává. Bár a hazai intézményrendszer állapota és támogatási rendszere eleve lehetetlenné tette, de azt sem sikerült megvalósítani, hogy húzóerőként szolgáljon a kulturális élet egésze számára. Imre Zoltán elismeri, hogy aktív és provokatív színház jött létre, de nem körvonalazódott egy olyan Nemzeti Színház-koncepció, amely megkülönböztethetné más kőszínházaktól, és rep-

rezentálni tudná a nemzetet alkotó különféle közösségeket, csoportokat. Annak ellenére, hogy ritkán látható minőséget képviselt, megmaradt pusztán az egyik budapesti kőszínháznak.³¹

Az igazgatói ciklus közben végbement kormányváltást követően felerősödtek a más Nemzeti Színház-konstruktókat képviselő társadalmi-politikai hangok, és egyre hevesebb viták folytak, egyre komolyabb feszültség alakult ki Alföldi Róbert személye és az általa vezetett Nemzeti körül. A 2010-es parlamenti választásokkal hatalomra kerülő jobboldal a klasszikus-konzervatív értékeket közvetítő nemzeti népszínház trendjének felélesztését tűzte ki célul. A pozitivitást előtérbe helyező remény színházát preferálta, a más esztétikai elveken alapuló színházakat, alkotókat pedig megbélyegezte.³² Elfogadhatatlannak tartották az Alföldi által felmutatott kérdéseket és a témájukban vagy színpadi nyelvükben provokatív előadásokat, és az is kérdésessé vált, hogy az igazgató kitöltheti-e mandátumát. A kormánypárt kizárólag saját nemzetkonstrukciójába illő esztétikai elvek képviselőit tartotta jogosultnak a nemzeti értékek ápolására, és kulturális „területfoglalásba” kezdett.³³ Ebben a politikai kontextusban tehát minden szakmai siker, elismerés és tiltakozás ellenére Alföldi Róbert nem folytathatta megkezdett munkáját a Nemzeti élén.

Vidnyánszky Attila
A nemzet szolgálatában

2013-ban Vidnyánszky Attila vette át a Nemzeti Színház igazgatását. Tematikusan a többi pályázathoz hasonlóan építi fel a gondolatmenetét: tárgyalja a Nemzeti Színház feladatait és eszmeiségét, a társulatot, a repertoárt, majd kitér a tervezett színházon túli kísé-

³⁰ IMRE, *A nemzet...*, 305.

³¹ IMRE, *A nemzet...*, 305–306.

³² IMRE, *A nemzet...*, 315.

³³ IMRE, *A nemzet...*, 315.

rőprogramokra, nemzetközi megmutatkozásra, partnerségi kapcsolatokra. Pályázata egyszerű hivatalos és személyes, elméleti és gyakorlati síkú. Nagyon összeszedett gondolatmeneten keresztül fejt ki az elképzeléseit a Nemzeti Színház mibenlétét illetően, megindokolva saját szakmai fejlődésének állomásaival, és visszanyúl elődei munkásságához is. Törekszik a Nemzeti Színház szellemiségének tisztázására, az általa képviselt irányvonal kijelölésére és ezek indoklására. Nem tartja relevánsnak azt a vitát, amely szerint a *nemzeti* jelzőnek ma már nincs reális értelmezése, mert az csak a reformkori színházcsinálás kontextusában és a nemzetállamok létrejöttének korában bírt valódi jelentéssel. Abból a szempontból egyetért Alföldivel, hogy a *nemzeti* és a *színház* szóösszetételt a színház felől kell megközelíteni. De hangsúlyozza, hogy éppen abban látja kettejük közt a legélesebb ellentétet, hogy miként viszonyulnak a magyar színházi hagyományokhoz.³⁴ Sokszor úgy érezhetjük, hogy elképzeléseit a korábbi igazgató munkájához viszonyítva fogalmazza meg, és sokkal konkrétabbak azok a megnyilvánulásai, hogy milyen ne legyen az általa vezetett színház, mert élesen elhatárolja magát tőle. Mint írja: „Érteni vélem – még ha elfogadni nem is tudom – azon pályatársaim reakcióit, akik a színház társadalmi érzékenységére hivatkozva mindegyre csak korunk válságjelenségeit vizsgálnak föl a színpadra, vagy újabban – »innovatív« módon – a kamionplatókra, lerobbant gyártelepi színhelyekre”.³⁵

Konstrukciója alapján a világ válságjelenségeinek, az ország társadalmi problémáinak színrevitele helyett olyan állandó, abszolút emberi értékeket állítana színpadra, amelyek mindezek fölé helyezhetők, és amelyek szkepszis helyett pozitivitást sugároznak. Vidnyánszky szerint a korszerűség megleléséhez azokhoz

az értékekhez kell nyúlni, amelyek minden társadalmi-politikai változástól függetlenül jelen vannak. Ha mellettük még azt is képes a színház megmutatni, hogy az adott társadalom milyen módon készül megújulni, akkor van esély korszerűvé válnia.³⁶ Úgy érzi, hogy már 2002 óta fennáll a színházi világban egy polemikus helyzet a mindenkori jelen problémáit színpadra vivő színház és a „remény színházaként” emlegetett, a pozitivitást előtérbe helyező színház között. Hogy ez a vita éppen a Nemzeti Színház kapcsán erősödött fel, az annak is betudható, hogy még mindig nem alakult ki szakmai konszenzus a Nemzeti feladatait illetően. Éppen ezért pályázatával e konszenzus létrejöttét tűzi ki célul.³⁷ Vidnyánszky kinevezése óta azonban a szakma még kevesebb figyelmet fordít a Nemzeti Színházra, kevés érdemi szakmai reakció olvasható a közelmúltbeli működéséről, a szakmabeliek közötti szakadék tovább mélyült, így utólag a megteremtési kívánt konszenzus helyett inkább csak újabb fordulatról beszélhetünk a Nemzeti történetében, mintsem egy abszolút elfogadott konstrukció létrejöttéről.

Ahogy már több korábbi pályázónál, úgy Vidnyánszkyknál is elhangzik, hogy a koncepció alapja már korábbi munkássága során körvonalazódott, és most ezt a korábbi tervet kívánja nagyobb léptékben megvalósítani a Nemzeti falai között. Vidnyánszky kifejti, hogy a koncepciója a debreceni Csokonai Színház élére benyújtott pályázatához nyúlik vissza, ahol összeegyeztette a Beregszászban elért művészi eredményeket azzal a tradicionális nemzeti színházi modellel, amelyet akkor a Csokonai Színház is képviselt. Ezt ma is járható útnak tartja, így ezt szeretné megvalósítani a Nemzeti Színház keretein belül.³⁸ A program lényegét három szóval jellemzi: „hagyomány – korszerűség – nemzet-

³⁴ VIDNYÁNSZKY Attila, *Nemzeti Színház, avagy a nemzet színháza*, kézirat (2012), 9.

³⁵ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 3.

³⁶ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 3.

³⁷ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 3.

³⁸ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 5.

köziség”.³⁹ Fontos problémának tartja, hogy az új médiumok megjelenésének következtében a Nemzeti Színház presztízse lecsökkent. Ehhez szerinte az is hozzá tartozik, hogy a hazafiasságot és a nemzeti léthez való kötődést már nem tartják erényként számon. Ez egyfajta identitásvesztés következménye, amely a kortárs színházcsinálók attitűdjén is eluralkodott.⁴⁰ A Nemzeti Színház fontos feladatának véli az identitásnevelést, amellyel a hazafiasság és nemzeti gondolkodás értékét újra megemelhették.

A színház korszerűsége Vidnyánszky szerint nem az európai stílusirányok követése, hanem a színészi játékkultúra felől ragadható meg érvényesen. A Nemzetivel kapcsolatban az az elvárás él, hogy társulatát a legjobb drámai színészek alkossák.⁴¹ A Nemzeti Színház színészenek lenni rangot jelent, amely különleges plusz feladatokkal és felelősséggel jár. Tehát nem csak a művészeti teljesítménnyel, hanem a közéleti szereplésekkel is képviselnie kell a Nemzeti eszmeiségét, erkölcsi alapelveit. Ez azért is kiemelkedően fontos, mert úgy véli, hogy a rendezői színház után ismét a színészközpontúságnak kell jellemeznie a színházat. Amellett, hogy a színészek által képviselt morális többlettel a közéleti események színvonalát és ezzel a társadalom értékítéletét is javítani lehetne, az is lényeges, hogy a színészek ne veszítsék el a szerepjátszáshoz, a minőségi színházcsináláshoz szükséges hitelüket a kereskedelmi médiában vállalt szerepléseikkel. Tehát a Nemzeti Színház feladatának tekinti a színészi hivatás hitelének megőrzését, és gondoskodik róla, hogy a Nemzet Színészei megkapják a nekik járó tiszteletet, és folyamatosan jelen legyenek a színházi életben.⁴²

Vidnyánszky a repertoár kialakításában is minél hamarabb szeretné érzékelhetővé

tenni az irányváltást. Mert bár a korábbi igazgatók által összeállított műsort színesnek és kifogástalannak tartja, értelmezésben, színrevitelben mégis olyan színházi gondolkodást képviselőnek, amelytől igyekszik elhatárolódni. Legsürgetőbben a három klasszikus kulcsművet, a *Bánk bánt*, a *Csongor és Tündét* és *Az ember tragédiáját* szeretné levenni a műsorról és saját rendezésében színre vinni.⁴³ Tehát itt nem beszélhetünk olyan finom átvezetésről, mint amelyet Alföldi tervezett, hogy a Nemzeti korábbi nézői ne érezzék magukat kényelmetlenül az új vezetés, az új irányvonal, az új műsorpolitika miatt. Vidnyánszky egyértelmű szándéka, hogy – a nézők elpártolásának veszélyét vállalva – éles határvonalat húzzon a két szcéna között, és kizárólag az új vezetés elképzeléseivel egyező hangvételű előadások fussanak a Nemzeti színpadán. A gyermek- és ifjúsági korosztály megszólítását is fontosnak tartja, és a Csokonai Színházban már kialakított és sikerre vitt módszereket szeretné alkalmazni. Továbbá kialakítana egy országos pályázati rendszert, amellyel hozzásegítené a hátrányos helyzetű gyerekeket a színházlátogatáshoz, és a repertoár kialakításában is igyekszik figyelembe venni az iskolák és a pedagógusok igényeit.⁴⁴ Konceptiója lényegi elemének tartja továbbá egy nemzetközi színházi fesztivál létrehozását, amelynek anyagi fedezte akkor még nem tűnt biztosítottnak. A Nemzeti korábbi népszerűségét megőrizve, de az új tartalmi és művészi koncepciót követve olyan intézményként szeretne jelen lenni a nemzetközi színházi világban, amely a magyar színház jellegzetességeit képviseli. Továbbá az egyik legfontosabb törekvés, hogy a Nemzeti valóban az egész nemzet színháza legyen, és a magyar hagyományok megőrzését és újraértelmezését tekintse egyik fő feladatának.

³⁹ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 5.

⁴⁰ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 7–8.

⁴¹ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 7–8.

⁴² VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 21.

⁴³ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 23.

⁴⁴ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 35.

Vidnyánszkynek az igazgatói poszt megtartásáért szóló pályázata,⁴⁵ bár terjedelmében hosszabb, sokkal kevésbé összeszedett, mint a korábbi pályázati anyag, gondolatmenetét nem fűzi össze szoros logikai kapcsolat. A pályázat benyújtásának alapvető célja, hogy tovább folytathassa a már megkezdett szakmai munkát, hogy valóban a nemzet színházává váljon a Nemzeti. Egyik legfontosabb eredményként mutatja fel a létrehozott Madách Nemzetközi Színházi Találkozót (MITEM). A külföldi előadások vendégszerepléseivel azt kívánja elősegíteni, hogy a nézők, amellet, hogy rácsodálkoznak a sok eltérő formanyelvre, felfedezhetik, hogy mind mögött ugyanazok az emberi tapasztalások állnak. Ebben visszaköszön az a követendő irányelv, hogy a pillanatnyi társadalmi jelenségek helyett az állandó emberi értékekre kívánnak fókuszálni.⁴⁶ A nemzetközi kapcsolódásokkal, feladatvállalásokkal a kultúra híd szerepét szeretnék hangsúlyozni, amelyben a Nemzeti Színháznak kiemelt jelentősége van.

Vidnyánszky szerint a Nemzeti Színházat Magyarországon spirituális helyként kezelik, amelynek legfőbb oka az a hányatott történet, amellyel létrejött, és amely miatt a magyaroknak különös jelentőséggel bír, és Európán belül a nemzeti sajátosságokat hivatott hangsúlyozni. Egy másik álláspont szerint azonban, amelyet Imre Zoltán vetett fel egy beszélgetésen, a nemzet számos szempont szerint megosztott és a magyar társadalom végletekig szét van szakadva, ezért nem tartható a homogén nemzetállam elgondolás, és nehéz elképzelni, hogy ilyen körülmények között hogyan lehetne egységet teremteni vagy akár ezt a szétszakadtságot ábrázolni.⁴⁷

⁴⁵ VIDNYÁNSZKY Attila, *Nemzeti Színház – a nemzet színháza*, kézirat (2018).

⁴⁶ VIDNYÁNSZKY, *Nemzeti Színház...*, 35.

⁴⁷ „Nemzeti színházak a mai Európában”, *Színház* 48, 7. sz. (2015), hozzáférés: 2020.04.09,

Imre Zoltán, Hudi László
Minőségi sokszínűség

Imre Zoltán és Hudi László 2007-ben adták be pályázatukat a Nemzeti vezetésére. Nem jártak sikerrel, ám tervük máig élénken él a Nemzeti Színházról szóló vitákban. Vidnyánszky Attila és az Imre-Hudi páros elképzelései alapvetően a nemzetfogalom és ebből következően a nemzet reprezentálása kérdéskörénél válnak szét. Vidnyánszky Nemzeti Színházkonstrukciója egységes nemzetre épít, és a nemzeti identitás erősítésével, a magyar színházi hagyományok ápolásával kíván a teljes nemzet színházává válni. Imre Zoltán nemcsak elméletben kérdőjelezte meg ennek a koncepciónak az alapját, hanem a Hudi Lászlóval benyújtott igazgatói pályázatában egy lehetséges alternatívát kínált az általa felmutatott problémák struktúrába szervezésére. A nemzetközi szakirodalmakra hivatkozva Imre megjegyzi, hogy a kétezres évek elejétől két ellentétes elképzelés él egymás mellett. Az újabb koncepció szerint a nemzetállamok szétfoslásával az állandó társulattal rendelkező, repertoárszínházi modellre építő nemzeti színház-elképzeléseknek bealkonyult, mivel az egységes nemzet színpadra állításáért küzdő intézmények elvesztették létjogosultságukat. Nem tartható tehát az az elképzelés, hogy a nemzeti színház egy rögzített nemzeti identitás kialakítására, fenntartására szolgáló eszközként funkcionálhat. Ezért a nemzeti színházaknak szembe kell nézniük saját működésük legitimitásával, és át kell helyezniük a hangsúlyt a nemzetről az európai, nemzetközi identításra és a nemzet viszonyainak vizsgálatára.⁴⁸

Imre Zoltánék a minőség- és értékérvényesítést tekintik a Nemzeti Színház fő feladatának, olyan kereteket teremtve, amelyben a lehető legtöbb tevékenységnek helyet ad-

<http://szinhaz.net/2015/07/30/nemzeti-szinhazak-a-mai-europaban/>

⁴⁸ IMRE, *A nemzet...*, 319–321.

hatnak, egyszerre megjelenítve a nemzet sokszínűségét és egyediségét. A lehető legtöbb állampolgárhoz szeretnének eljutni, nyitottá válva művészek és nézők széles rétegei számára. Az etnikailag, kulturálisan, politikailag és gazdaságilag megosztott nemzetközösség reprezentálására kínálják megoldásként a 2006-ban megnyílt Skót Nemzeti Színház (National Theatre of Scotland) példáját, amely produkciósházként működik.⁴⁹ Imre Zoltánék is ebben a működési modellben látják annak a lehetőségét, hogy ne egy kizárólagos nemzetértelmezésre építsenek, hanem azokat a kulturálisan, etnikailag, politikailag és gazdaságilag megosztott csoportokat tudják reprezentálni, amelyek ma a nemzetet alkotják. Mivel a Nemzeti Színház működése nem tér el lényegesen a többi hazai színházétól, a Nemzeti nem több, mint bármelyik másik kőszínház, hiába tekintünk rá az „első”, a „legjobb”, a „legdrágább” színházként. Pedig volumenénél fogva képes lehetne befolyásolni a szakmai környezetét. Ezért az értékeit megtartva, de új működési formában gondolkodnak a Nemzeti Színházról. Működési területének az egész országot tekintik, tehát csak a teljes színházi szakma bevonásával valósulhat meg. Olyan szakmai partnerségi együttműködést terveznek kialakítani, amellyel a legkülönbözőbb alkotók kaphatnak lehetőséget a Nemzeti produkcióiban való részvételre, és a Nemzeti is részt venne a lokális szakmai szinteken létrehozott produkciókban.

A Nemzeti Színház társulat nélküli formában működne, és más színházakkal koprodukcióban jönnének létre előadások, amelyek láthatóak lennének az ország különböző pontjain, majd bekerülnének a Nemzetibe. Ebben a formában a Nemzeti költségvetésének nagy részét nem önmagára költené, hanem folyamatosan visszaforgatná a hazai színházi

házi struktúrába. Így a magyar színházkultúra egésze válhatna Nemzetivé, és ez színházi struktúránk hosszútávú megújulásának is az alapját jelenthetné.⁵⁰ A Nemzeti Színház, kiemelt státuszát felhasználva, híd lehetne a magyar kulturális életben, létrehozva egy hálózatot az összes hazai alkotócsoporthoz, és betöltve a szakmán és a kulturális életben tatóngó űröket. Mindezt egy olyan struktúra kiépítésével, amely a nemzet töredékességét figyelembe véve kívánja a nemzetet nem homogén egészként, hanem eltérő véleményeket, irányokat követő csoportok összességékként kezelni.

Ez az egyetlen pályázat, amely egy átgondolt nemzetképre épít, és nem csak felteszi magának a kérdést, hogy mit érthetünk nemzet alatt, hanem meg is válaszolja azt. A letisztázott nemzetfogalom után pedig mérlegeli, hogy miként értelmezhetné a színházhoz csatolt nemzeti jelzőt. Ráadásul, amíg eddig felülről határozták meg a közvetítendő nemzeti értékeket, Imre Zoltánék egy alulról jövő kezdeményezésnek tekintik a kínált struktúrát, hiszen a minőségi kritériumoknak megfelelően bárki – lehetőség szerint minél többen – bekerülhet a Nemzetibe vagy a Nemzetivel fémmjelzett programba. Jelen esetben tehát a konstrukció alapja egy tisztázott nemzetfogalom, ám a pályázók két másik fogalmat helyeznek kiemelt pozícióba: a *minőséget* és az *értéket*, amelyek újabb definíciós nehézséget kínálnak, mivel nem vállaltan szubjektív alapon kívánják értelmezni a fogalmakat. A legnagyobb probléma viszont az, hogy a szakma máig idegenkedik a pályázatban foglalt struktúráváltástól. Ez viszont valóban a koncepció esetleges megvalósításának lehetetlenségét eredményezi, hiszen az csak a teljes színházi szakma együttműködésével, támogatásával lett volna/lehetne kivitelezhető.

⁴⁹ IMRE Zoltán, HUDI László, *Pályázat a Nemzeti Színház vezérigazgatói posztjára*, kézirat (2007), 3–5.

⁵⁰ IMRE, HUDI, *Pályázat...*, 45.

Végezetül

A Nemzeti kapcsán régóta sérelmezik, hogy a szakmaiságot háttérbe szorítja a politika. A szakma és a politika viszonya nem rendeződött az új épület létrejöttével sem, hiszen már az építést és az átadást is politikai érdek vezérelte. Annak ellenére, hogy a szakma azt sürgette, hogy az új épület már egy át gondolt nemzeti színház-elképzeléssel jöjjön létre, nem alakult ki konszenzus sem a szakmán belül, sem a szakmai és a politikai oldal között. Ezért szerepel több pályázati anyagban is a Nemzeti feladatai között az erről szóló diskurzus kezdeményezése. Az előzetesen kialakított egységes álláspont hiányában a Nemzeti Színház szellemiségének megteremtésében az igazgatói konstrukciónak lehetett (volna) különös szerepe. Szembetűnő, hogy minden eddigi igazgató (de más pályázatokat is említettünk) olyan tervet kívánt a Nemzetiben megvalósítani, mely nem speciálisan a Nemzetire lett kitalálva, hanem a Nemzeti adott lehetőséget a megvalósítására. Bár minden vizsgált pályázatban kiemelték a kérdés tisztázásának fontosságát, és többnyire igyekeztek meg is válaszolni azt, valódi szembenézés és igazán helytálló koncepció nem igazán született. Nagy különbség, hogy míg a legtöbb pályázatban alapvetően homogén entitásként kezelik a nemzetet, Imre Zoltán és Hudi László rávilágít a nemzet töredezettségére, különböző diskurzusokba való csoportosulására.

Egy abszolút Nemzeti Színház-konstrukció hiányában azokat az elemeket lehet összefoglalni, amelyek valamilyen módon minden elképzelésben visszaköszönnek. Minden eddigi igazgató a minőségbeli vezető szerepre törekedett, amely inspiráló húzóerőt jelenthetne a szakmán belül. Továbbá minden konstrukció részét képezte, hogy a színházi tevékenységek mellett kiemelt hangsúlyt kapjanak a különböző kísérőprogramok és partnerségi kapcsolatok. Ide értendő a fesztiválszervezés, a könyvkiadás, a folyóiratszerkesztés, a drámapályáza-

tok, a szakmai programok, a konferenciák, a műhelymunkák, valamint a művészeti egyetemek képzésének támogatása, a fiatal alkotók felkarolása, az ifjúsági programok szervezése, az alternatív társulatok segítése és a társ-művészetek intézményeivel folytatott együttműködések. Minden igazgató kitért a vidéki és határon túli színházak meghívására és a Nemzeti Színház előadásainak vendégszereplésére. A nemzetközi kapcsolatok kiépítését is fontosnak tartották, egyrészt a kortárs színházi irányzatok figyelemmel kísérése, másrészt a magyar színházi hagyományok képviselése miatt. Minden igazgató egyértelmű nemzeti színházi feladatnak tartotta a magyar hagyományok ápolását, még ha az erre irányuló esztétikai elvek el is tértek egymástól. Műsorpolitika szintjén mindenki a klasszikus négyes felosztás szerint kívánt eljárni (kivéve Jordánt, bár a magyar tematika végül nem valósult meg), és minél szélesebb nézői rétegek kiszolgálására törekedett. Nemzeti drámáink színrevitelét mindenki kötelességnek tekintette. Megosztottak viszont a nézőpontok néhány kérdésben. Az első két igazgatói ciklus inkább a nemzetköziséget, az európaiságot helyezte előtérbe, míg Vidnyánszky a nemzeti értékek fontosságát hangsúlyozza – egyik sem jelent kizárólagosságot. A színház identitásformáló szerepéhez is eltérően viszonyultak. Míg Vidnyánszky a nemzeti identitás erősítésére törekszik, Alföldi minél több nézőpontot próbált kínálni, hogy a néző maga alakíthassa ki a saját véleményét, identitását. De a társadalmi felelősségvállalás jegyében színpadra vitt, aktuális kérdéseket feszegető előadásokat sem tartotta minden igazgató Nemzeti Színházi feladatnak.

A közös elemek alapján a Nemzeti Színház nem a színházi működésében kíván más színházaktól eltérni, hanem olyan többlet-vekenységekkel, amelyeket kiemelt támogatottsága miatt más színházakkal ellentétben megengedhet magának. Kitágítja az intézményi kereteket, és nem pusztán színházként definiálja önmagát (pedig névlegesen nem több annál), hanem könyvkiadóként, múzeum-

ként, fesztiválszervezőként stb., tehát komplex kulturális intézményként. Mindezt a célkitűzéssel, hogy az egész hazai kulturális élet fellegvára legyen, és húzóerőként, hídként, a hagyományoshoz és kortárshoz egyaránt vezető útként funkcionáljon. Azonban egyik területen sem sikerült ez idáig igazán kiemelkedő eredményeket elérni. A valóban átfogó, egyedi, haladó és a színházi szféra fellendítésére törekvő Imre-Hudi pályázat működésének lehetőségét azért kifogásolták, mert az egész magyar színházi struktúra átalakítását kívánta volna. Valójában viszont a kiválasztásra érdemes pályázatok a szerteágazó területek mindegyikén átalakításokat igényelnének ahhoz, hogy a konstrukció legitimitását alátámasztani képes volumenű tevékenység jöjjön létre. Tehát lehet, hogy inkább a színházi keretek között lenne érdemesebb megtalálni a Nemzeti Színház sajátos eszméjének alapjait. Ascher Tamás szerint „nagyon eltérő elképzelések egyformán érvényesek lehetnek. De mindenekelőtt: egy Nemzeti Színház legyen fontos. Valamilyen szempontból legyen az!”⁵¹ Persze ahhoz, hogy fontossá váljék, hogy szellemisége legyen, elengedhetetlen a szakmai konszenzus, a nemzeti színházi feladatok tisztázása, a nemzeti jelző értelmezése (amennyiben színházzakmai szempontból szükséges), a nemzetközösség meghatározása és a politika érdek nélküli támogatása.

Bibliográfia

- ALFÖLDI Róbert. *Nemzeti Színház vezérigazgatói pályázata* (2007), hozzáférés: 2020.03.07., https://nemzetiszinhas.hu/uploads/image/s/Alfoldi_Robert_palyazata.pdf
- ALFÖLDI Róbert. *A Nemzeti Színház Kiemelkedően Közhasznú Nonprofit Zrt. vezérigazgatói pályázata*. Kézirat, 2012.
- CSÁKI Judit. „Döntés előtt”. *Színház* 35, 10. sz. (2002): 41–47.
- CSÁKI Judit. „»Én nem változtam« – Jordán Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója”. *Magyar Narancs* 19, 51. sz. (2007), hozzáférés: 2020.03.06., https://magyarnarancs.hu/szinhasz/en_ne_m_valtoztam_-_jordan_tamas_a_nemzeti_szinhas_igazgatoja-68082
- CSÁKI Judit. *Alföldi színháza*. Budapest: Libri, 2013.
- IMRE Zoltán, HUDI László. *Pályázat a Nemzeti Színház vezérigazgatói posztjára*. Kézirat, 2007.
- IMRE Zoltán. *A nemzet színpadra állításai*. Budapest: Ráció Kiadó, 2013.
- JORDÁN Tamás. *Igazgatói pályázat*. hozzáférés: 2020.03.04., http://www.terasz.hu/main.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=2123
- KERÉNYI Ferenc. *A nemzeti romantika színháza (1837–1849)*. In *A Nemzeti Színház 150 éve*, szerkesztette HOFFER Miklós et al. Budapest: Gondolat, 1987.
- KISS Gabriella. *A magyar színházi hagyomány nevető arca*. Budapest: Balassi, 2011.
- KOLTAI Tamás. *Nemzeti történet, avagy színház a cethal hátán*. Budapest: BIP, 2002.
- „Nemzeti színházak a mai Európában”. *Színház* 48, 7. sz. (2015), hozzáférés: 2020.04.09., <http://szinhasz.net/2015/07/30/nemzeti-szinhaszak-a-mai-europaban/>
- VÁRADI Júlia. „Nemzeti? Színház?”, *Mozgó Világ* 28, 11. sz. (2002): 21–35., hozzáférés: 2020.04.10., <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00033/05Varadi.html>
- VIDNYÁNSZKY Attila. *Nemzeti Színház, avagy a nemzet színháza*. Kézirat, 2012.
- VIDNYÁNSZKY Attila. *Nemzeti Színház – a nemzet színháza*. Kézirat, 2018.

⁵¹ CSÁKI Judit, *Alföldi színháza* (Budapest: Libri, 2013), 305.